

1. קווי ההתפתחות העיקריים

ב־1965 היתה ההכנסה הממוצעת לשכיר¹ גבוהה ב־15.7 אחוזים מזו של השנה הקודמת והגיעה ל־500 ל"י לחודש בקירוב, לעומת כ־430 ל"י אשתקד (ראה לוח י"א). בכל ענפי המשק, פרט לענף התחבורה ולענף השירותים הציבוריים נעו ב־1965 שיעורי העלייה בהכנסה הממוצעת לשכיר בין 7 ל־10 אחוזים, שיעורים דומים לאלה שנרשמו בשנים הקודמות, ואף נמוכים מהם במקצת. בענף התחבורה² ובענף השירותים הציבוריים עלתה ההכנסה הממוצעת לשכיר ב־18 וב־26 אחוזים, בהתאמה (ראה לוח י"ב). בשני ענפים אלה נובע עיקר העלייה מאופן ביצוע סיווג התפקידים בסקטור הממשלתי ומתיקוני ההפרשיות בשכרם של עובדים אקדמאיים ומקצועיים, בעקבות ביצוע הסיווג.

התפתחות השכר בסקטור הממשלתי ב־1965 היתה שונה במידה ניכרת מזו שבשאר המשק. שיעור העלייה בהכנסה הממוצעת לשכיר בסקטור הממשלתי היה 28 אחוזים, לעומת כ־9 אחוזים בשאר המשק.

בשנים 1961 עד 1964 העמידה הגיאות הכלכלית את שוק העבודה באזורים העירוניים, ובמיוחד במרכז הארץ, תחת לחץ גובר והולך של ביקוש לעובדים. בתנאים של עודף ביקוש לעובדים, אין ביכולתם של הסדרים מוסדיים³ לקבוע את רמת השכר ושיעור עלייתו. נוצר איפוא בשנים אלו ברוב ענפי המשק, הפרש ניכר בין שיעור העלייה למעשה בשכר הממוצע לבין שיעור העלייה שנקבע בהסדרים המוסדיים. בשנת 1965 הואט קצב גידולו של הביקוש לעובדים ולקראת סוף השנה החלו להופיע גם סימנים של אבטלה בכמה מאותם אזורים שבהם ירדה האבטלה — וכמעט שנעלמה כליל — בשלוש־ארבע השנים הקודמות. שינוי זה בתנאי שוק העבודה הביא לכך, שבשנת 1965 היה שיעור העלייה בשכר הממוצע ברוב ענפי המשק גבוה רק במקצת ממה שנקבע בהסדרים המוסדיים.

¹ כלולים בחשבון זה כל העובדים בשכר, להוציא חברי הקואופרטיבים והמשרתים בצבא. הכנסה פירושה הכנסה מעבודה בלבד; אין היא כוללת הכנסה ממקורות אחרים, כגון הכנסה מרכוש ומהשקעות, תשלומי גימלאות (פנסיה), תשלומים מהביטוח הלאומי וכדומה. ההכנסה מעבודה כוללת: תשלום עבור שעות רגילות ושעות נוספות, פרמיות, מענקי חג, הפרשי שכר וכדומה. כן כלולים תשלומים ישירים עבור ימי העדרות (חופשה, מחלה, חגים וכדומה) אך לא יתר התשלומים הנלווים. כמו כן יש לציין, כי בפרק זה מחושבת ההכנסה על בסיס מזומנים (cash basis) ולא על בסיס מצטבר (accrual basis) דהיינו, תשלומים עבור עבודה בתקופה קודמת, או מקדמות על חשבון העתיד, וכללים בחשבון ההכנסה של התקופה, שבה הם מתקבלים על ידי השכיר, ולא של התקופה עבורה שולמו.

² ההכנסה הממוצעת של עובדי הדואר והרכבת עלתה בכ־30 אחוזים בקירוב ואילו ביתר ענפי המשנה של התחבורה נעו שיעורי העלייה בהכנסה הממוצעת לשכיר בין 7 ל־15 אחוזים.

³ הסכמי עבודה קיבוציים, הסכם תוספת היוקר וכדומה.

ההכנסה החודשית הממוצעת לשכיר*, לפי ענפי המשק, 1961 עד 1965

(ל"י)

ההכנסה החודשית הנומינאלית					הענף **
1965	1964	1963	1962	1961	
265	250	225	185	175	החקלאות
455	415	365	325	295	התעשייה והמלאכה
510	480	440	395	345	הבנייה ***
585	545	495	445	400	החשמל והמים ****
435	395	365	315	285	המסחר והפינאנסים
575	485	450	400	355	התחבורה והקשר
650	515	450	415	360	השירותים הציבוריים
295	270	240	210	190	השירותים האישיים
500	430	385	345	305	כל הענפים

הערות: * מספרי ההכנסה מעוגלים ל-5 ה"י הקרובות.

• כלולים בחשבון זה כל העובדים בשכר, להוציא חברי הקואופרטיבים והמשרתים בצבא. הכנסה פירושה הכנסה מעבודה בלבד, אין היא כוללת הכנסה ממקורות אחרים, כגון הכנסה מרכוש ומהשקעות, תשלומי פנסיה, תשלומים מהביטוח הלאומי וכדומה. ההכנסה מעבודה כוללת: תשלום עבור שעות רגילות ושעות נוספות, פרמיות, מענקי חג, הפרשי שכר וכדומה. כן כלולים תשלומים ישירים עבור ימי העדרות (חופשה, מחלה, חגים וכדומה), אך לא יתר התשלומים הנלווים. כמו כן, יש לציין, כי בפרק זה מחושבת ההכנסה על בסיס מזומנים (cash basis) ולא על בסיס מצטבר (accrual basis) דהיינו, תשלומים עבור עבודה בתקופה קודמת או מקדמות על חשבון העתיד נכללים בחשבון ההכנסה של התקופה בה הם מתקבלים, ולא של התקופה שעבודה בהם משתלמים.

** הנגזרת ענפי המשק בפרק זה היא לפי סיווג אירגון העבודה הבינלאומי, להבדיל מהסיווג הנהוג בפרק ב' "המקורות, השימושים וההכנסות". בענף השירותים הציבוריים כלולים כל שירותי הבריאות, החינוך והסעד, הן אלה השייכים לסקטור הפרטי והן אלה השייכים לסקטור הציבורי.

*** לרבות עבודות ציבוריות.

**** לרבות שירותים סניטאריים.

עיקר העלייה בהכנסה הממוצעת לשכיר ב-1965 היה מורכב מגורמים שנקבעו בהסדרים מוסדיים עוד ב-1964, כדלהלן: (1) על סיווג התפקידים בשירותים הציבוריים ובחלק מענף התחבורה הוחלט בהסכמים שנחתמו ב-1964, אולם עיקר ביצועם התרכז ב-1965; (2) הסכמי השכר הדו-שנתיים לתקופה 1964-1965 קבעו, כי מראשית 1965 יועלו תעריפי השכר ברוב הענפים בשיעור 3 אחוזים; (3) בשל משאומתן ממושך נחתם חלק לא קטן מהסכמי העבודה הללו בסוף 1964, אך הפעלתם נדחתה, למעשה, לראשית 1965; (4) ההפרש בין שיעור תוספת-ההיקף ב-1965 לבין השיעור הממוצע ב-1964 נובע בעיקר מהגדלת שיעור התוספת באוקטובר 1964 ולא-דווקא מהעלאת שיעור התוספת בשנה הנסקרת. הפרש זה הביא להעלאת השכר הממוצע לשעת עבודה ב-2 אחוזים בקירוב.

ההכנסה הממוצעת לשכיר ב-1965 היתה, כאמור, גבוהה ב-15.7 אחוזים לעומת אשתקד. מדד המחירים לצרכן עלה באותה תקופה ב-7.7 אחוזים. ההכנסה הריאלית הממוצעת¹ לשכיר עלתה

¹ שיעור העלייה בהכנסה הריאלית הממוצעת מתקבל על ידי חילוק מדד עליית ההכנסה הנומינאלית הממוצעת (115.7) במדד עליית המחירים לצרכן (107.7): $\frac{115.7}{107.7} = 107.4$

שיעור העלייה בהכנסה הממוצעת לשכיר, לפי ענפי המשק, 1961 עד 1965

הענף *	מ' 1960 ל' 1961	מ' 1961 ל' 1962	מ' 1962 ל' 1963	מ' 1963 ל' 1964	מ' 1964 ל' 1965	שיעור עלייה שנתי ממוצע
במונחים נומינאליים						
החקלאות	6.0	8.0	19.4	12.3	6.7	10.4
התעשייה והמלאכה	9.3	10.6	11.9	12.6	10.3	11.0
הבנייה **	25.0	15.5	10.9	8.7	7.2	13.3
החשמל והמים ***	14.3	10.0	12.1	9.8	7.3	10.7
המסחר והפינאנסים	9.6	11.4	15.3	9.3	9.0	10.9
התחבורה והקשר	5.1	11.4	13.4	8.1	18.4	11.0
השירותים הציבוריים	12.1	15.8	8.8	14.0	26.1	15.2
השירותים האישיים	6.0	10.2	15.0	12.0	10.1	10.6
כל הענפים	11.4	13.0	11.7	11.8	15.7	12.7
במונחים ריאליים						
החקלאות	-0.7	-1.4	12.0	6.7	-0.9	3.0
התעשייה והמלאכה	2.4	1.0	5.0	7.0	2.4	3.5
הבנייה **	17.2	5.5	4.0	3.3	-0.5	5.8
החשמל והמים ***	7.1	0.5	5.2	4.4	-0.4	3.3
המסחר והפינאנסים	2.7	1.7	8.2	3.9	1.2	3.5
התחבורה והקשר	-1.5	1.7	6.4	2.8	9.9	3.6
השירותים הציבוריים	5.1	5.8	2.1	8.4	17.1	7.5
השירותים האישיים	-0.7	0.6	7.9	6.5	2.2	3.2
כל הענפים	4.4	3.2	4.8	6.3	7.4	5.2

הערות: שיעורי העלייה חושבו לפי מספרים בלתי מעוגלים.

* ראה הערה ללוח י"א.

** לרבות עבודות ציבוריות.

*** לרבות שירותים סניטאריים.

איפוא בשנה הנסקרת ב־7.4 אחוזים לעומת אשתקד—שיעור עלייה גבוה, יחסית, בהשוואה לשיעורים שנרשמו בשנים הקודמות. בכל הענפים, פרט לשירותים הציבוריים והתחבורה, נעו שיעורי השינוי בהכנסה הריאלית הממוצעת לשכיר בין 1- ל־2+ אחוזים, ואילו בענפי השירותים הציבוריים והתחבורה נרשמו שיעורי עלייה גבוהים, יחסית: 17 ו־10 אחוזים, בהתאמה (ראה לוח י"ב).

ההכנסה הפנויה¹ הממוצעת לשכיר היתה ב־1965 430 ל"י לחודש, לעומת כ־370 ל"י אשתקד—עלייה בשיעור 15.5 אחוזים בקירוב. הסכום הממוצע של ניכויי חובה לשכיר עלה אמנם בכ־10 ל"י לחודש והגיע ל־70 ל"י בקירוב בשנה הנסקרת, אולם האחוז הממוצע של ניכויי

¹ ההכנסה הממוצעת לאחר הורדת ניכויי החובה: מס הכנסה, ביטוח לאומי, מילואה קליטה וחסכון חובה.

החובה נשאר בשנה הנסקרת, כמו ב־1964, 14.5 אחוזים בקירוב מההכנסה, ברוטו. ב־1965 השפיעו על התפתחות ההכנסה הפנויה שני גורמים שפעלו בכיוונים מנוגדים: מצד אחד, בהתאם להמלצותיה של "ועדת צדוק", היו בשנה הנסקרת שיעורי מס ההכנסה נמוכים מאשר בשנה הקודמת ואף הוחזרו במשך השנה כ־50 ל"י בממוצע לשכיר, על חשבון ההפעלה הרטרואקטיבית¹ של שיעורי המס המוקטנים. מצד שני, הועלתה בשנה הנסקרת "התקרה" של השכר, שעליו חל תשלום השכיר למוסד לביטוח לאומי, מ־420 ל"י לחודש ל־550 ל"י לחודש².

השכר הממוצע לשעת עבודה היה ב־1965 גבוה ב־16 אחוזים לעומת השנה הקודמת (ראה לוח י"3). שיעור העלייה במשך השנה היה נמוך יותר: כ־11–12 אחוזים. במחצית השנייה של השנה הנסקרת נרשמה יציבות יחסית בשכר הממוצע לשעת עבודה בענפי החקלאות, התעשייה, הבנייה והשירותים האישיים, לעומת מגמה של עלייה הדרגתית בשנים קודמות.

בשנת 1965 הגיע סך הוצאות השכר — לרבות התשלומים הנלווים — ל־4,273 מיליון ל"י בקירוב, לעומת כ־3,533 מיליון ל"י אשתקד — עלייה בשיעור 21 אחוזים, בקירוב. ההוצאה הממוצעת לשעת עבודה בפועל³ ב־1965 היתה 3.3 ל"י בקירוב, עלייה בשיעור 16.8 אחוזים לעומת השנה הקודמת (ראה לוח י"3). ההפרש בין שיעורי העלייה של השכר הממוצע⁴

לוח י"3

שיעור העלייה בשכר לשעת עבודה ובהוצאה לשעת עבודה בפועל, 1963 עד 1965

ההוצעה לשעת עבודה בכל ענף, 1965 בהשוואה למוצעת בכל הענפים	שיעור העלייה בהוצאה לשעת עבודה		שיעור העלייה בשכר לשעת עבודה		הענף *
	מ־1964 ל־1965	מ־1963 ל־1964	מ־1964 ל־1965	מ־1963 ל־1964	
כל הענפים = 100					
53	7.8	14.8	7.8	14.3	החקלאות
89	11.1	11.8	10.4	11.3	התעשייה והמלאכה
101	8.2	10.0	7.7	9.2	הבנייה **
119	9.4	8.5	8.1	8.5	החשמל והמים ***
80	10.0	8.8	9.5	8.8	המסחר והפינאנסים
107	21.2	7.6	19.8	7.6	התחבורה והקשר
135	27.4	13.7	25.8	13.7	השירותים הציבוריים
65	9.0	12.2	8.5	11.6	השירותים האישיים
100	16.8	11.6	16.0	11.4	כל הענפים

* ראה הערה ללוח י"1.

** לרבות עבודות ציבוריות.

*** לרבות שירותים סניטאריים.

¹ החל ב־1.4.64.

² החל ב־1.4.65.

³ "ההוצאה הממוצעת לשעת עבודה בפועל" מתקבלת עלידי חילוק סך הוצאות השכר, לרבות תשלומים נלווים, בסך שעות העבודה בפועל של השכירים.

⁴ "השכר הממוצע לשעת עבודה בפועל" מתקבל עלידי חילוק סך תשלומי השכר הישירים בסך שעות העבודה בפועל של השכירים. בסך תשלומי השכר הישירים כלולים: תשלום עבור שעות רגילות ושעות נוספות, פרמיות, מענקי חג, הפרשי שכר ומקדמות, תשלומים ישירים עבור ימי העדרות (תופשה, חגים, מחלה וכדומה), אך לא יתר התשלומים הנלווים.

ושל ההוצאה הממוצעת נעוץ בהגדלת שיעור התשלומים הנלווים בשנה הנסקרת: הועלתה "התקרה" של השכר, שעליו חלים תשלומי המעביד למוסד לביטוח לאומי¹ וכן הונהג "ביטוח ילדי שכירים" שאותו מממן המעביד².

2. השכירים והשכר, לפי ענפי המשק

בשנת 1965 הגיע המספר הממוצע של השכירים במשק ל-622 אלף בקירוב, לעומת כ-600 אלף אשתקד – עלייה בשיעור 3.8 אחוזים. שיעור זה הינו נמוך בהשוואה לשיעורים שנרשמו בארבע השנים הקודמות, ויש לראותו על רקע האטה מסויימת שחלה הן בקצב הגידול של האוכלוסייה ושל כוח העבודה³ והן בקצב התרחבותם של אחדים מענפי המשק. שיעורי עלייה גבוהים נרשמו בענף השירותים הציבוריים ובענף השירותים האישיים. באלה עלה מספר השכירים ב-6.2 וב-5.1 אחוזים, בהתאמה. כמו כן חלה עלייה בענף המסחר והפינאנסים (5.0 אחוזים). כמעט מחצית מכלל הגידול במספר השכירים נובעת מהתרחבות שחלה בענף השירותים הציבוריים.

בשנים האחרונות גדל והולך בהדרגה חלקם של השכירים בכלל המועסקים: מ-67 אחוזים ב-1961 ל-71 אחוזים ב-1965. בתקופה זו גדל במיוחד חלקם של השכירים בכלל המועסקים בענפים הבאים: החקלאות, הבנייה, המסחר והפינאנסים⁴ והשירותים האישיים. (ראה לוח 4'').

לוח 4''

השכירים, לפי ענפי המשק, 1961 עד 1965

(אלפים)

אחוז השכירים מכלל המועסקים ** בענף		ה ע נ פ * 1965 1964 1963 1962 1961					
1965	1961	1965	1964	1963	1962	1961	
40.1	37.4	47.1	46.4	44.1	45.0	45.5	החקלאות
78.9	77.1	177.1	174.7	165.3	152.6	137.0	התעשייה והמלאכה
74.3	70.9	63.1	61.0	58.0	54.7	48.5	הבנייה ***
97.2	97.0	17.2	16.5	15.9	15.5	15.3	החשמל והמים ****
53.1	49.3	58.4	55.6	51.9	49.0	44.0	המסחר והפינאנסים
64.4	62.6	36.0	34.8	32.2	30.1	28.5	התחבורה והקשר
90.1	90.8	181.2	170.6	162.3	153.0	145.5	השירותים הציבוריים
59.9	55.6	41.6	39.6	36.8	34.3	31.0	השירותים האישיים
70.6	67.4	621.7	599.2	566.5	534.2	495.3	כל הענפים

* ראה הערה ללוח 1'.

** לרבות עצמאיים, מעבידים, חברי קואופרטיבים, חברי קיבוצים ובני משפחה, שאינם מקבלים תשלום, והעובדים 15 שעות ומעלה בשבוע.

*** לרבות עבודות ציבוריות.

**** לרבות שירותים סניטאריים.

ה מ ק ו ר : הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ובנק ישראל.

1 החל באפריל 1965, הועלתה "התקרה" מ-420 ל"י הראשוניות לתודש לשכיר ל-550 ל"י.

2 ראה דיון מפורט בסעיף 4, "תוספת משפחה ממלכתית", להלן.

3 ראה פרק ט', "האוכלוסייה וכוח העבודה", סעיף 1.

4 בעיקר בענף הפינאנסים.

סך תשומת העבודה של השכירים עלה ב־1965 3.5 אחוזים בקירוב לעומת השנה הקודמת. מספר ימי עבודה בפועל¹ הגיע ב־1965 ל־259 יום בממוצע לשכיר. אולם ראוי לציון השוני הרב שקיים בין ענפי המשק השונים, מבחינת תשומת עבודה ממוצעת לשכיר: בענף התעשייה ובענף התחבורה הגיע המספר הממוצע של ימי עבודה בפועל לשכיר ל־275 יום לשנה; בבנייה, מסחר ופינאנסים, וחשמל ומים נע המספר בין 265 ל־270 יום; בענף החקלאות מתקרב המספר ל־255 יום; ואילו בענפי השירותים המספר נמוך במיוחד — 243 יום בשירותים הציבוריים ו־224 יום בשירותים האישיים.

מבחינת התפתחות השכר, שונה 1965 משלוש־ארבע השנים הקודמות משתי בחינות:

א. ב־1965 עלה השכר הממוצע ברוב ענפי המשק בשיעורים דומים לאלה שנקבעו בהסדרים המוסדיים ואילו בשנים קודמות, נוכח עודף הביקוש לעובדים, היה הפרש ניכר בין שיעור העלייה בשכר הממוצע בפועל לבין השיעור שנקבע בהסדרים המוסדיים.

ב. ב־1965 עלה השכר הממוצע בסקטור הממשלתי על כל ענפיו ב־28 אחוזים, לעומת כ־9 אחוזים בשאר המשק; אם כי גם בשנים האחרונות עלה השכר בסקטור הממשלתי יותר מאשר בשאר המשק, לא היו הבדלי התפתחות השכר בין הסקטור הממשלתי לבין הסקטור הפרטי כה ניכרים.

ההכנסה הממוצעת לשכיר הגיעה ב־1965 ל־500 ל"י לחודש בקירוב. רמת ההכנסה היתה גבוהה, יחסית, בענפי השירותים הציבוריים (650 ל"י), החשמל והמים (585 ל"י) והתחבורה והקשר (575 ל"י) ונמוכה, יחסית, בענפי החקלאות (265 ל"י) והשירותים האישיים (295 ל"י).

ההכנסה הריאלית הממוצעת לשכיר עלתה בשנה הנסקרת ב־7.4 אחוזים, שיעור גבוה בהשוואה לשיעורים שנרשמו בשנים קודמות. בענפי השירותים הציבוריים והתחבורה נרשמו

לוח 5

השינוי במספר השכירים, 1961 עד 1965

(אחוזים)

הענף *	מ־1960 ל־1961	מ־1961 ל־1962	מ־1962 ל־1963	מ־1963 ל־1964	מ־1964 ל־1965
החקלאות	0.0	-1.1	-2.0	5.2	1.5
התעשייה והמלאכה	12.3	11.4	8.3	5.7	1.4
הבנייה **	5.4	12.8	6.0	5.2	3.4
החשמל והמים ***	0.7	1.3	2.6	3.8	4.2
המסחר והפינאנסים	3.8	11.4	5.9	7.1	5.0
התחבורה והקשר	5.2	5.6	7.0	8.1	3.4
השירותים הציבוריים	4.7	5.2	6.1	5.1	6.2
השירותים האישיים	10.7	10.6	7.3	7.6	5.1
כל הענפים	6.5	7.9	6.0	5.8	3.8

* ראה הערה ללוח 1.

** לרבות עבודות ציבוריות.

*** לרבות שירותים סניטאריים.

¹ במונחים של ימי עבודה סטנדרטיים בני 8 שעות. "מספר ימי עבודה בפועל" מתקבל עלידי חילוק סך שעות עבודה בפועל לשכיר לשנה ב־8.

שיעורי עלייה גבוהים במיוחד: 17 ו-10 אחוזים, בהתאמה. בכל יתר ענפי המשק, נעו שיעורי השינוי בהכנסה הריאלית בין 1- ל-2+ אחוזים. מאז 1960 עלתה ההכנסה הריאלית הממוצעת לשכיר ב-29 אחוזים בקירוב — שיעור עלייה ממוצע של כ-5 אחוזים לשנה. שיעור זה הינו גבוה, בהשוואה לארצות אחרות. בכל ענפי המשק, פרט לשירותים הציבוריים והבנייה, נע שיעור העלייה בהכנסה הריאלית בין 3 ל-3.5 אחוזים בממוצע לשנה, ואילו בענפי השירותים הציבוריים והבנייה, הגיע שיעור העלייה השנתי באותה תקופה ל-7.5 ול-5.8 אחוזים, בהתאמה.

בשנת 1965 היה השכר לשעת עבודה גבוה ב-16 אחוזים, לעומת השנה הקודמת. שיעור העלייה במשך השנה היה נמוך יותר — והוא הגיע לכ-11-12 אחוזים. בניגוד להתפתחות בשנים קודמות, שבהן נרשמה במשך השנה ברוב הענפים עלייה הדרגתית בשכר, נרשמה יציבות יחסית במחצית השנייה של 1965 בשכר הממוצע לשעת עבודה בענפי החקלאות, התעשייה, הבנייה והשירותים האישיים.

לוח 6

הגידול במספר השכירים, 1960 עד 1965

הענף *	התפלגות השכירים ב-1965	התפלגות תוספת השכירים מ-1960 עד 1965	שיעור הגידול השנתי הממוצע** מ-1960 עד 1965
	(אחוזים)	(אלפים)	(אחוזים)
החקלאות	7.6	1.6	0.7
התעשייה והמלאכה	28.5	40.1	7.7
הבנייה***	10.1	14.6	6.5
החשמל והמים****	2.8	1.9	2.5
המסחר והפינאנסים	9.4	14.4	6.6
התחבורה והקשר	5.8	7.5	5.8
השירותים הציבוריים	29.1	35.7	5.4
השירותים האישיים	6.7	10.6	8.2
כל הענפים	100.0	126.4	5.9

* ראה הערה ללוח 1.

** ממוצע גיאומטרי.

*** לרבות עבודות ציבוריות.

**** לרבות שירותים פנימיים.

ההוצאה הממוצעת לשעת עבודה בפועל היתה ב-1965 3.3 ל"י בקירוב — עלייה בשיעור 16.8 אחוזים לעומת אשתקד. כפי שמראה המדד בלוח 3 י"י קיים שוני רב בין הענפים, מבחינת ההוצאה לשעת עבודה בפועל. ההוצאה גבוהה, יחסית, בענף השירותים הציבוריים — 4.5 ל"י לשעה; בחשמל ומים — 4.0 ל"י; בתחבורה — 3.5 ל"י ובבנייה — 3.4 ל"י. ביתר ענפי המשק, נמוכה ההוצאה לשעת עבודה מהממוצע הכללי: בתעשייה — 3.0 ל"י; במסחר — 2.6 ל"י; בשירותים האישיים — 2.1 ל"י ובחקלאות — 1.8 ל"י.

סך הוצאות השכר במשק, לרבות תשלומים נלווים, הגיע ב-1965 ל-4,273 מיליון ל"י לעומת 3,533 מיליון ל"י אשתקד. שיעור העלייה בסך הוצאות השכר — כ-21 אחוזים — היה גבוה משיעור העלייה בהכנסה הלאומית — 18 אחוזים, ולכן גדל בשנה הנסקרת משקלו של השכר

סך הוצאות השכר, לפי ענפי המשק, 1961 עד 1965

הענף *	1961	1962	1963	1964	1965	העלייה מ-1964 ל-1965 **
(מיליוני ל"י)						(אחוזים)
החקלאות	105	111	131	155	168	8.2
התעשייה והמלאכה	574	707	857	1,025	1,154	12.6
הבנייה ***	228	299	354	408	454	11.4
החשמל והמים ****	87	97	112	127	144	13.2
המסחר והפינאנסים	164	203	248	290	334	15.0
התחבורה והקשר	137	161	195	226	280	23.9
השירותים הציבוריים	691	841	971	1,163	1,578	35.7
השירותים האישיים	76	92	114	138	160	16.2
כל הענפים *****	2,061	2,511	2,982	3,533	4,273	20.9

* ראה הערה ללוח י"א.

** שיעורי העלייה מחושבים על יסוד מספרים בלתי מעוגלים.

*** לרבות עבודות ציבוריות.

**** לרבות שירותים מניסרים.

***** אי התאמות בסכום נובעות מעיגול מספרים. שיעורי העלייה חושבו על פי מספרים בלתי מעוגלים.

בהכנסה הלאומית¹. נוסף על הגידול בתשומת העבודה השכירה (3.5 אחוזים) ובשכר לשעת עבודה (16 אחוזים) השפיעה על הגידול בסך הוצאות השכר גם העלייה (באחוז אחד בקירוב) בשיעור התשלומים הנלווים. עלייה זו בשיעור התשלומים הנלווים יש לזקוף בעיקר להגבהת "התקרה" של השכר, שעליו חלים תשלומי המעביד למוסד לביטוח לאומי וכן להנהגת "ביטוח ילדי שכירים" שאותו מממנים המעבידים².

(א) החקלאות

השכר לשעת עבודה בענף החקלאות עלה בשנה הנסקרת³ ב-7.8 אחוזים לעומת השנה הקודמת. שלישי אחד מעלייה זו מורכב מהעלאות בתעריפי שכר היסוד⁴ בראשית השנה, ושליש נוסף — מן ההפרש בין השיעור הממוצע של תוספת היוקר ב-1965 לבין השיעור הממוצע ב-1964. את חלקה הגדול של יתרת העלייה בשכר הממוצע לשעת עבודה יש לזקוף לשינוי שחל ב-1965 בחלוקת ימי העבודה השכירה בין ענפי המשנה בחקלאות: גדל מספר ימי העבודה בענף ההדרים, וקטן, לעומת זאת, מספר ימי העבודה בענף הירקות. הואיל ומחיר העבודה בענף ההדרים גבוה ממחיר העבודה

¹ ראה פרק ב', "המקורות, השימושים וההכנסות".

² החל באפריל 1965 הועלתה "התקרה" של השכר, שעליו חלות פרמיות הביטוח, מ-420 ל"י הראשונות לחודש לשכיר ל-550 ל"י; והחל באוגוסט 1965, הונהג "ביטוח ילדי שכירים", הממומן בפרמיה בשיעור 1.8 אחוזים מסך השכר, ללא תקרה. ראה סעיף להלן, "תוספת משפחה ממלכתית".

³ הנתון כאן שונה מזה המופיע בפרק י"א, "החקלאות". שם מתייחסים הנתונים לשנה על פי הלוח העברי, ואילו כאן, וביתר הפרקים, לשנים קלנדריות.

⁴ מרבית העבודה השכירה בחקלאות מבוצעת אמנם לפי שיטת שכר קבלני, אך תעריף שכר היסוד משמש כבסיס עיקרי לקביעת תעריפי הגורמות הקבלניות.

בענף הירקות, העלה שינוי זה את השכר לשעת עבודה במוצ'ע בענף. כמו כן חלה בשנה הנסקרת עלייה קטנה יחסית בשכרם של השכירים המועסקים בענף ההדרים, בעקבות שביתה שפרצה באוגוסט 1965.¹

העלייה בשכר לשעת עבודה הגיעה ב-1965 רק למחצית השיעור של אשתקד (7.8 אחוזים, לעומת כ-15 אחוזים). ב-1964 היה ביקוש מוגבר לעובדים בענף החקלאות. ביקוש זה בתקופה של גאות כלכלית, ובתנאים של עודף ביקוש כללי בשוק העבודה, נתן את אותותיו בשיעור עלייה גבוה, יחסית, בשכר לשעת עבודה בחקלאות. בשנת 1965, לעומת זאת, לא הורגש בענף החקלאות מחסור בעובדים.

ההכנסה הממוצעת לשכיר בענף החקלאות היתה גבוהה בשנת 1965 ב-6.7 אחוזים לעומת השנה הקודמת והגיעה ל-265 ל"י לחודש בקירוב, לעומת כ-250 ל"י לחודש אשתקד. שיעור העלייה של ההכנסה הממוצעת היה מתון יותר מאשר שיעור העלייה של השכר לשעה, הואיל וחלה ירידה, בכאחוז אחד, במספר הממוצע של שעות עבודה לשכיר.

סך הוצאות השכר בענף החקלאות הגיע בשנת 1965 ל-168 מיליון ל"י, לעומת 155 מיליון ל"י אשתקד — עלייה בכ-8 אחוזים. ההוצאה לשעת עבודה בפועל בחקלאות היתה הנמוכה ביותר בכל המשק — כ-1.8 ל"י.

מספר השכירים המועסקים בענף החקלאות גדל בשנה הנסקרת ב-1.5 אחוזים והגיע ל-47 אלף בקירוב, לעומת כ-46 אלף אשתקד. הם היו בשנת 1965 7.5 אחוזים מכלל השכירים במשק. בשלוש השנים האחרונות לא חלו שינויים ניכרים במספר המועסקים² בחקלאות (117.4 אלף ב-1963; 118.8 אלף ב-1964; ו-117.6 ב-1965); אך באותה תקופה גדל בהתמדה, ולו גם בקצב איטי, חלקם של העובדים השכירים בכלל המועסקים בענף: מ-38 אחוזים ב-1963 ל-40 אחוזים ב-1965.

(ב) התעשייה

השכר הממוצע לשעת עבודה בענף התעשייה עלה ב-1965 ב-10 אחוזים בקירוב, לעומת השנה הקודמת; שיעור העלייה בשכרם של עובדי הייצור היה נמוך במקצת משיעור העלייה בשכרם של יתר העובדים השכירים בענף. חלק מן העלייה בשכר הממוצע לשעת עבודה בתעשייה נגזר מהסדרים שנקבעו בהסכמי העבודה ובחוק עוד בשנת 1964, כמוסבר להלן:

(1) ההפרש בין השיעור הממוצע של תוספת היוקר ב-1964 לבין השיעור הממוצע ב-1965 הביא לעלייה בשיעור 2 אחוזים בשכר הממוצע. עיקר העלייה נובע מהגדלת שיעור תוספת היוקר ברבע האחרון של 1964 ולא דווקא מהעלאת שיעור התוספת בשנה הנסקרת.

(2) כמעט כל הסכמי העבודה הדו-שנתיים שנחתמו ב-1964 קבעו שהחל בינואר 1965 יועלו תעריפי שכר היסוד בכל הדרגות ב-3 אחוזים.

(3) בהסכמי שכר מסויימים, בעיקר בענף המתכת, הועלו תעריפי השכר מעבר לשלושת האחוזים שנקבעו במדיניות השכר, באמצעות יצירת דירוגי שכר חדשים. סיווגם של הפועלים בדירוגים החדשים יצא אל הפועל בעיקר בסוף 1964 ובתחילת 1965.

(4) ביולי 1964 נחקק החוק "שכר שווה לעובדת ולעובד" שנכנס לתוקף החל באפריל 1965. לפי חוק זה זכאיות פועלות לתשלום שווה לזה שמקבלים פועלים עבור מילוי תפקידים דומים. הפעלת החוק העלתה את השכר לשעת עבודה אצל פועלות מקצועיות, בעיקר במפעלי טקסטיל, ב-25 אחוזים ולמעלה מזה.

¹ בשנת 1965 היו בענף החקלאות כ-17,300 ימי שביתה, לעומת אלף עד אלפיים יום בכל אחת מחמש השנים הקודמות.

² שכירים ושאינם שכירים, כאחד.

ההכנסה הממוצעת לשכיר בתעשייה היתה ב־1965 455 ל"י לחודש בקירוב, לעומת כ־415 ל"י אשתקד — עלייה בשיעור 10.3 אחוזים.

סך הוצאות השכר בענף זה עלה ב־12.6 אחוזים והגיע ל־1,154 מיליון ל"י בקירוב, לעומת כ־1,025 מיליון ל"י אשתקד. ההוצאה הממוצעת לשעת עבודה בפועל הגיעה ל־3 ל"י בקירוב — עלייה בכ־11 אחוזים, בהשוואה לשנה הקודמת.

בשנים 1959 עד 1964 חלה התרחבות מהירה, יחסית, בענף התעשייה: ענף זה, שהעסיק ב־1959 25 אחוזים מכלל השכירים במשק, קלט 40 אחוזים מהשכירים שנוספו באותה תקופה. ב־1964 חלה אמנם האטה מסויימת בקצב הגידול, אך גם בשנה זו גדל מספר השכירים בתעשייה בשיעור דומה לגידול מספר כלל השכירים במשק. קצב גידול זה הואט במידה ניכרת בשנת 1965: המספר הממוצע של שכירים בענף התעשייה הגיע ב־1965 ל־177 אלף, לעומת כ־175 אלף אשתקד, גידול ב־1.4 אחוזים (לעומת גידול ב־3.8 אחוזים במספר כלל השכירים).

(ג) הבנייה

בניגוד להתרחבות המואצת שחלה בענף הבנייה בכל אחת מן השנים 1961 עד 1964, נשארה הפעילות בענף בשנת 1965 ברמה דומה לזו של השנה הקודמת. ברבע האחרון של השנה הופיעו סימנים ראשונים לצמצום הפעילות, ולאחר למעלה משלוש שנים רצופות של מחסור בידים עובדות החלו להיפלט פועלים מן הענף.¹

אם נרשמה, בכל זאת, גם ב־1965 עלייה בשיעור 3.4 אחוזים במספר השכירים המועסקים בענף זה, יש לזקוף זאת בעיקר לגידול שחל בראשית השנה בהיקף עבודות הגמר, כתוצאה מהשלמתם של בניינים שבנייתם החלה במחצית השנייה של 1964. בעבודות גמר אלה גבוהה עתירות העבודה. השכירים בענף הבנייה היו ב־1965 כ־10 אחוזים מכלל השכירים במשק. מספרם הגיע ל־63 אלף בקירוב, לעומת 61 אלף אשתקד. בגלל ירידה מסויימת במספר הממוצע של שעות עבודה לשכיר, גדל סך תשומת העבודה של שכירים בענף זה רק ב־3 אחוזים בקירוב, לעומת השנה הקודמת.

השכר הממוצע לשעת עבודה בענף הבנייה ב־1965 היה גבוה ב־8 אחוזים בקירוב, לעומת השנה הקודמת. עיקר העלייה נעוץ בהעלאה בשיעור 3 אחוזים בתעריפי שכר היסוד בראשית השנה, ובהפרש בין שיעורי תוספת היוקר הממוצעים בשתי השנים. יש להניח, כי חלק נוסף מן העלייה בשכר הממוצע לשעת עבודה נבע מן העובדה, שהפועלים הראשונים שנפלטו מן הענף היו בעלי רמה מקצועית נמוכה, ולכן — גם בעלי רמת שכר נמוכה יחסית. יציאתם של עובדים בעלי רמת שכר נמוכה משפיעה על השכר הממוצע, גם בלי שיחול כל שינוי ברמת השכר של העובדים הנותרים.

ההכנסה הממוצעת לשכיר בענף הבנייה היתה בשנה הנסקרת גבוהה ב־7 אחוזים מזו של השנה הקודמת והגיעה ל־510 ל"י לחודש בקירוב, לעומת כ־480 ל"י אשתקד. בעקבות השינוי שחל בשוק העבודה בענף זה, הצטמצמו במחצית השנייה של השנה הנסקרת, במידה ניכרת, התשלומים מעבר לתעריפי השכר הרשמיים שניתנו לפועלים בשנים הקודמות.

סך הוצאות השכר בענף הבנייה הגיעו ב־1965 ל־454 מיליון ל"י בקירוב, לעומת כ־408 מיליון ל"י אשתקד — עלייה בשיעור 11 אחוזים בקירוב. ההוצאה לשעת עבודה בפועל הגיעה ל־3.4 ל"י בקירוב, עלייה בשיעור 8 אחוזים, לעומת השנה הקודמת.

¹ מראשית 1966 גדלים והולכים ממדי האבטלה של פועלי הבניין. נראה, שצמצום הפעילות בסוף 1965 לא היה תופעה חולפת קצרת־מועד.

(ד) המסחר והפינאנסים

ההכנסה הממוצעת לשכיר בענף זה היתה ב־1965 כ־435 ל"י לחודש לעומת כ־395 ל"י אשתקד — עלייה בשיעור 9 אחוזים בקירוב. הן מבחינת רמת ההכנסה הממוצעת והן מבחינת שיעורי הגידול של ההכנסה, קיים שוני רב בין ענף הפינאנסים¹ לבין ענף המסחר. רמת ההכנסה הממוצעת לשכיר בענף הפינאנסים גבוהה יותר מכפליים מרמת ההכנסה במסחר. ההכנסה הממוצעת לשכיר בענף הפינאנסים עלתה ב־1965 ב־10 אחוזים בקירוב, ואילו בענף המסחר הגיע שיעור העלייה ל־6 אחוזים.

סך הוצאות השכר בענף המסחר והפינאנסים הגיע ב־1965 ל־334 מיליון ל"י בקירוב, לעומת כ־290 מיליון ל"י אשתקד — עלייה בשיעור 15 אחוזים. ההוצאה לשעת עבודה בפועל היתה 2.6 ל"י בקירוב — עלייה בכ־10 אחוזים, לעומת השנה הקודמת.

בענף המסחר והפינאנסים הועסקו ב־1965 בממוצע 58.4 אלף שכירים, לעומת 55.6 אלף אשתקד — עלייה בשיעור 5 אחוזים. בהמשך לקו ההתפתחות שנסתמן ב־3–4 השנים האחרונות, חלה גם ב־1965 התרחבות גדולה יותר בענף הפינאנסים מאשר בענף המסחר; בפינאנסים גדל מספר השכירים ב־9 אחוזים בקירוב, לעומת גידול בכ־2.5 אחוזים בלבד במסחר.

(ה) התחבורה והקשר

ההכנסה הממוצעת לשכיר² היתה ב־1965 575 ל"י לחודש בקירוב, לעומת כ־485 ל"י אשתקד — גידול בשיעור 18.4 אחוזים. כתוצאה מאופן ביצוע סיווג התפקידים³ עלתה ההכנסה הממוצעת של עובדי הדואר והרכבת בכ־30⁴ אחוזים בקירוב, ואילו ביתר ענפי המשנה של התחבורה נעו שיעורי העלייה בהכנסה הממוצעת לשכיר בין 7 ל־15 אחוזים.

סך הוצאות השכר בענף עלה ב־24 אחוזים בקירוב והגיע ל־280 מיליון ל"י, לעומת כ־226 מיליון ל"י אשתקד. ההוצאה לשעת עבודה בפועל היתה בשנת 1965 כ־3.5 ל"י — עלייה בשיעור 21 אחוזים בקירוב, לעומת השנה הקודמת.

בשנת 1965 היה מספר השכירים בענף התחבורה 36 אלף — גידול בשיעור 3.4 אחוזים, לעומת השנה הקודמת. הענף העסיק כ־6 אחוזים מכלל השכירים במשק.

(ו) השירותים הציבוריים

בשנת 1965 היתה ההכנסה הממוצעת לשכיר בענף השירותים הציבוריים 650 ל"י לחודש בקירוב, לעומת כ־515 ל"י אשתקד — עלייה בשיעור 26 אחוזים. (בסקטור הממשלתי, המעסיק במשרין כשליש מכלל השכירים בענף הגיע שיעור העלייה בהכנסה הממוצעת לעומת השנה הקודמת ל־28 אחוזים בקירוב.)

שיעור עליית ההכנסה הממוצעת בענף זה היה הגבוה ביותר בכל ענפי המשק, ויש בכך משום המשך למגמה שהסתמנה זה שנים אחדות: מאז 1961 מצטיינים השירותים הציבוריים בשיעורי גידול גבוהים יותר של ההכנסה הממוצעת מאשר שאר ענפי המשק⁵.

סך הוצאות השכר בענף זה הגיע ב־1965 ל־1,578 מיליון ל"י, לעומת כ־1,163 מיליון ל"י אשתקד — עלייה בשיעור 36 אחוזים בקירוב. מועסקים בענף זה 29 אחוזים מכלל השכירים במשק,

¹ בנקים, מוסדות, חברות ביטוח וכדומה.

² חברי קואופרטיבים אינם כלולים בחשבון זה.

³ ראה דיון מפורט על ביצוע סיווג התפקידים בסעיף "השירותים הציבוריים" להלן.

⁴ לרבות תשלומי שכר רטרואקטיביים ששולמו ב־1965. יש לציין שביצוע הסיווג בענפים אלה יסתיים רק ב־1966.

⁵ פרט ל־1963, כאשר מדיניות הקפאת השכר הצליחה במידה מסוימת למנוע עליות שכר ניכרות בענף זה.

אך כיוון שרמת ההכנסה הממוצעת בענף גבוהה, יחסית, היו הוצאות השכר בענף זה 37 אחוזים מכלל הוצאות השכר במשק.

המספר הממוצע של השכירים המועסקים בענף השירותים הציבוריים הגיע בשנה הנסקרת ל-181 אלף בקירוב, לעומת כ-171 אלף אשתקד – גידול בשיעור 6.2 אחוזים. שיעורי עלייה גבוהים, יחסית, בתעסוקה נרשמו ברשויות המקומיות ובשירותים העסקיים¹: בשירותי הבריאות והחינוך וכן בשירותים המינהליים של הממשלה גדל מספר המועסקים ב-4–5 אחוזים.

במחצית השנייה של שנת 1964 נחתמו הסכמי עבודה דו-שנתיים², שבהם נקבעו תעריפי שכר חדשים לעובדים המינהליים³ ולעובדים האקדמאיים והמקצועיים בענף השירותים הציבוריים. ביצועם של הסכמים אלה נמשך במשך כל שנת 1965, והם הקיפו עד סוף אותה שנה כמעט את כל עובדי המדינה. לגבי חלק ניכר מעובדי השירותים הציבוריים הלא-ממשלתיים יסתיים ביצוע ההסכמים ב-1966. לפיכך מוקדם עדיין לסכם באורח סופי את השפעתם של ההסכמים על השכר בענף כולו.

מבחינת תנאי השכר מתחלקים השכירים המועסקים בענף השירותים הציבוריים לשתי קבוצות עיקריות: (1) עובדים מינהליים ועובדים הצמודים אליהם מבחינת תנאי שכרם. (2) עובדים אקדמאיים ועובדים הצמודים אליהם מבחינת תנאי שכרם. כיוון שיש שוני מסויים בהתפתחות מערכות השכר בשתי הקבוצות הללו, ניתנים להלן סיכומים נפרדים לכל אחת מהן.

(1) עובדים מינהליים ועובדים הצמודים אליהם מבחינת תנאי שכרם⁴

במסגרת הסכם השכר שנחתם באוגוסט 1964 הונהג לגבי העובדים המינהליים בשירות הציבורי⁵ דירוג שכר חדש, עם תחולה רטרואקטיבית החל ב-1.4.64. הדירוג החדש הוא בעל 20 דרגות, לעומת 16 הדרגות של הדירוג המינהלי הישן⁶. הפעלתו הותנתה בביצוע סיווג תפקידים, לפי שיטה שהוכנה על ידי נציבות שירות המדינה. לפי שיטה זו, ייקבע לכל משרה בשירות מספר נקודות על פי כמה אמות מידה; מספר הנקודות שהמשרה צברה כתוצאה מהערכת עיסוקים זו, הוא הקובע את דרגת השכר של בעל המשרה.

ניתוח העיסוקים וסיווגם, לפי שיטה זו, הוטל על עשרות ועדות פריטטיות⁷. הוקמו ועדות נפרדות כמעט לכל אחד מן האגפים שבשירות המדינה, ולכל אחת מיחידות המשנה השונות שבשירותים ציבוריים אחרים⁸. רוב הוועדות הפריטטיות שותקו בחודשים הראשונים לעבודתן בשל התנגדות העובדים לדרכי פעולתן. כתוצאה מכך, סווגו בשנת 1964 רק 300–400 עובדים. עד

¹ ענף משנה זה כולל, בין היתר, שירותי הנהלת חשבונות וראיית חשבון, שירותים הנדסיים, כלכליים ומשרדיים ושירותי עורכי דין, סוכנויות פרסום ויחסי ציבור.

² תחולתם של הסכמי שכר בענף זה חופפת בדרך כלל, שנות תקציב ולא שנות לוח, כמקובל ביתר ענפי המשק. ההסכמים הללו חלים על התקופה 1.4.64 עד 31.3.66.

³ הפעלת התעריפים החדשים לעובדים מינהליים הותנתה בסיווג תפקידים, כמוסבר להלן.

⁴ כולל אחיות, עובדים סוציאליים, מנהלי עבודה ופועלים אשר שובצו בדירוג המינהלי עקב ביטול דירוגי השכר המיוחדים, שבהם היו משובצים עד לסיווג התפקידים החדש.

⁵ נוסף על משרדי הממשלה כלולים בשירות הציבורי, לצורך הסכם זה, עיריות ורשויות מקומיות, מוסדות ציבוריים מוסדות שלא למטרת רווח וכו'.

⁶ כתוצאה מאופן ביצוע סיווג התפקידים, נשארו שתי הדרגות הנמוכות ריקות מעובדים; לכן הדירוג החדש נשאר בעל 18 דרגות למעשה.

⁷ הוועדות הפריטטיות הורכבו מנציג אחד מכל אחד מהגופים דלהלן: הנהלת המשרד או האגף; נציבות שירות המדינה; מרכז השלטון המקומי; איגוד עובדי המדינה; האיגוד המקצועי וועד העובדים. עקב מספר חבריהן נקראו הוועדות הפריטטיות "ועדות שישעה".

⁸ לידי כל ועדה נמסרו כאלף דוגמאות סיווג מפורטות שהוכנו על ידי נציבות שירות המדינה, והוועדות נתבקשו לבצע את הסיווג בהתאם לאותן דוגמאות מוכנות מראש.

סוף השנה הנסקרת נסתיים סיווגם של כמעט כל עובדי המדינה ושל חלק מבין עובדי השירותים הציבוריים האחרים. גם בשנת 1965 התנהלה עבודת הוועדות, במקרים רבים, תחת לחץ של איומי שביתה ושבתות בפועל.¹ אצל רוב קבוצות העובדים הסכימו הוועדות למתן מספר גדול יותר של גקודות, ולפיכך גם לשיבוץ בדרגות שכר גבוהות מכפי שנקבע בשיטה ובדוגמאות המעשיות שהכנינה נציבות שירות המדינה.

(2) עובדים אקדמאיים ועובדים הצמודים אליהם מבחינת תנאי השכר²

בהסכמי השכר³ שנחתמו עם העובדים האקדמאיים במחצית השנייה של 1964, נקבעו לכל הדירוגים תעריפי שכר חדשים שהביאו לעליית ההכנסה הממוצעת של עובדים אלה בכ-12 אחוזים.⁴ על חשבון התעריפים, שנקבעו באורח רטרואקטיבי החל ב-1.4.1964, ניתנו לעובדים מפרעות במחצית השנייה של 1964, ואילו תעריפי השכר החדשים הופעלו ברוב המקרים רק בראשית 1965.

תעריפי השכר החדשים הללו נקבעו אמנם לתקופה של שנתיים, אך ההסכם בין נציגי העובדים האקדמאיים לבין נציגי הממשלה קבע, שתוקם מיד ועדה פריטטית אשר תבדוק אם בעקבות הפעלת סיווג התפקידים לגבי העובדים המינהליים "... חל שיבוש בהפרשיות לגבי שכר האקדמאיים. הוועדה תסיים את עבודתה לא יאוחר מ-1.12.1965 ומסקנותיה מחייבות את שני הצדדים. אם נמצא שחל שיבוש בהפרשיות ישולמו ההפרשים עבור תקופת ההסכם הנוכחי אשר תחולתו ב-1.4.1964 ותוקפו לשנתיים".⁵

ועדה פריטטית, שעליה הוטל לבדוק את שינויי ההפרשיות, הגישה את מסקנותיה לקראת סוף 1965, וקבעה שיש להחזיר את ההפרשיות למצב, שהיה לפני ביצוע סיווג התפקידים אצל העובדים המינהליים, על ידי העלאת ההכנסה הממוצעת לעובד אקדמאי ב-33 אחוזים בקירוב, דהיינו, ב-18.5 אחוזים, נוסף על 12 אחוזים שנקבעו לאותה תקופה בהסכמים המקוריים. על סמך מסקנות אלה, הונהגו בדצמבר 1965 תעריפי שכר מתוקנים, עם תחולה רטרואקטיבית, החל ב-1.4.64. הוסכם בין הצדדים, שתשלום הפרשי השכר עבור התקופה 1.4.64 עד 31.11.65 יבוצע במשך המחצית הראשונה של 1966.

(ז) השירותים האישיים

שיעור העלייה במספר השכירים בשנה הנסקרת הגיע ל-5.1 אחוזים, שיעור נמוך במקצת משיעור העלייה הממוצע של חמש השנים הקודמות שהיה 8.2 אחוזים. עם זאת חלה ב-1965 עלייה במספר הממוצע של שעות עבודה לשכיר, ולכן גדלה סך תשומת העבודה בענף באותה שנה ב-6.7 אחוזים.

ההכנסה הממוצעת לשכיר היתה ב-1965 גבוהה ב-10 אחוזים, לעומת אשתקד, והגיעה ל-295 ל"י לחודש בקירוב, לעומת כ-270 ל"י בשנה הקודמת. סך הוצאות השכר בענף זה הגיע בשנה הנסקרת ל-160 מיליון ל"י בקירוב, לעומת כ-138 מיליון ל"י אשתקד — עלייה בשיעור 16.2 אחוזים.

¹ שביתות פרצו אצל עובדי הדואר, המכס, מס-הכנסה ועוד. בשנת 1965 היו בענף השירותים הציבוריים 127 אלף ימי שביתה — כשני שלישים מכלל ימי שביתה במשך אותה שנה.

² כולל טכנאים, עיתונאים, רבנים, נגנים וכדומה.

³ מן הראוי לציין, שההסכמים הנערכים עם האקדמאים בשירות הציבורי חלים, למעשה, גם על אקדמאים המועסקים בענפים אחרים.

⁴ שיעורי עלייה גבוהים במקצת מן הממוצע נרשמו אצל המורים והרופאים, ואילו שיעורי עלייה נמוכים במקצת מן הממוצע נרשמו אצל המהנדסים והמוסמכים למדעים שונים.

⁵ מתוך ההסכם שנחתם ב-9.9.1964 בין ועדת התיאום של הארגונים האקדמאיים לבין ועדת השרים לענייני שכר.

בשנת 1965 הגיע המספר הממוצע של שכירים המועסקים בענף השירותים האישיים ל-41.6 אלף, לעומת 39.6 אלף אשתקד.

3. תוספת היוקר

בשנת 1965 הגיע שיעור תוספת היוקר ל-38.5 נקודות, לאחר שהוא הועלה בינואר של אותה שנה ב-0.9 נקודות ולא שונה שנית עד ראשית 1966. העלאה זו בשיעור תוספת היוקר הגדילה בשנה הנסקרת את סך הוצאות השכר במשך ב-22–23 מיליון ל"י. תוספת היוקר בשיעור 38.5 נקודות מחושבת כדלקמן: 28.9 אחוזים (נקודות) משכר היסוד¹ החודשי עד ל"תקרה" של 500 הליירות הראשונות, ו-9.6 אחוזים (נקודות) משכר היסוד החודשי עד ל"תקרה" של 700 הליירות הראשונות. תוספת היוקר המכסימאלית הגיעה איפוא בשנת 1965 ל-212 ל"י לחודש בקירוב, שמהן פטורות 67 ל"י ממס-הכנסה².

בשנת 1964 הועלו, כזכור, שיעורי התוספת פעמיים, והשיעור הממוצע של תוספת היוקר הגיע ל-34.6 נקודות³. ב-1965 היה השיעור הממוצע, כאמור, 38.5 נקודות. ההפרש בין השיעורים הממוצעים בשתי השנים הוא איפוא 3.9 נקודות. הפרש זה הביא להעלאת השכר הממוצע ב-1965 — בכ-2 אחוזים בלבד, לעומת אשתקד, הואיל והעלייה ב-3.9 נקודות חלה רק על כ-55–60 אחוזים מהשכר.

לפי הסכם תוספת היוקר, עולה שיעור התוספת פעמיים בשנה — בינואר וביוני — בתנאי שהעלייה ברמת המחירים⁴ מגיעה לשלושה אחוזים או יותר, לעומת רמת המחירים, שלפיה שונה שיעור התוספת בפעם הקודמת. ההתייקרות במחירי פירות וירקות מובאת בחשבון, לצורך חישוב זה, רק פעם אחת בשנה.

לפי הסכם שנחתם בסוף 1964 בין ההסתדרות הכללית לבין התאחדות בעלי התעשייה⁵, חל שינוי בשיטת חישוב תוספת היוקר: מועד הכללת ההתייקרות בפירות וירקות הועבר מחודש יולי לחודש ינואר. הניסיון של השנים האחרונות מורה, ששיעור תוספת היוקר משתנה, בדרך כלל, בהתאם למועד שבו מובאת בחשבון גם עליית מחירי הפירות והירקות⁶. לפי שיטת החישוב החדשה יחולו בעתיד, כפי הנראה, שינויים בשיעורי תוספת היוקר בעיקר בחודש ינואר, כלומר, במועד חידוש הסכמי העבודה הקיבוציים ברוב ענפי המשק.

עם הנהגת שיטת החישוב החדשה, הועלה שיעור תוספת היוקר בינואר 1965 ב-0.9 נקודות, אם כי עליית רמת המחירים לא הגיעה ל-3 האחוזים המינימאליים. בתקופת ינואר–יוני 1965 היה מדד המחירים המיוחד⁷ גבוה בממוצע ב-2.85 אחוזים מן המדד⁸, שלפיו הועלה שיעור

¹ ברוב המקרים כולל שכר היסוד את תוספת הוותק ותוספת המשפחה (היוצא מן הכלל העיקרי הוא השירות הממשלתי, שבו לא חלה תוספת היוקר על תוספת המשפחה).

² 28.9 אחוזים מ-500 ל"י = 144.5 ל"י; 9.6 אחוזים מ-700 ל"י = 67.2 ל"י, 144.5 ל"י + 67.2 ל"י = 211.7 ל"י. מאז שינוי שיעורי מס ההכנסה, בעקבות המלצותיה של "ועדת צדוק", בוטל הפטור על 28.9 אחוזים הראשונים של תוספת היוקר; על שאר התוספת נשאר הפטור בתוקפו.

³ 33.6 נקודות מינואר עד ספטמבר; 37.6 נקודות מאוקטובר עד סוף השנה.

⁴ כפי שהיא נמדדת במדד מחירים מיוחד לצורך חישוב תוספת היוקר; מדד מיוחד זה נבדל מ"מדד המחירים לצרכן" בצורה שבה מחושב סעיף הדירור במדד (ראה בנק ישראל, דין וחשבון, 1964, ירושלים, מאי 1965, עמוד 192).

⁵ הסכמים בדבר תוספת היוקר, הנערכים בין ההסתדרות הכללית לבין התאחדות בעלי התעשייה, חלים על כל העובדים השכירים שתנאי עבודתם כפופים להסכמי עבודה קיבוציים.

⁶ מאז 1957 הועלה שיעור תוספת היוקר 8 פעמים, מהן 6 פעמים במועד הכללת מחירי פירות וירקות בחישוב שיעורי ההתייקרות.

⁷ בלי פירות וירקות.

⁸ עם פירות וירקות.

תוספת היוקר בינואר 1965. העלייה במדד המחירים הממוצע לא הגיעה, איפוא, ל-3 האחוזים המינימאליים, ולפיכך לא חלה ביולי 1965 העלאה נוספת בשיעור תוספת היוקר.¹

4. תוספת משפחה במלכתית

באוגוסט 1965 הנהיג המוסד לביטוח לאומי "ביטוח ילדי שכירים". ביטוח זה מחליף את הסדרי תוספת המשפחה שנקבעו בעבר בהסכמי העבודה הקיבוציים. לביטוח ילדי השכירים זכאים עתה כל ראשי המשפחה השכירים, לרבות אלה שלא היו זכאים בעבר לתוספת משפחה², אם משום שתנאי עבודתם לא היו כפופים להסכמי עבודה קיבוציים, ואם משום שהסכמי העבודה שלהם היו כפופים לא העניקו להם תוספת זו.

"ביטוח ילדי שכירים" מעניק לכל ראש משפחה שכיר מענק בסך 9 ל"י לחודש עבור כל אחד משלושת הילדים הראשונים שעדיין לא הגיעו לגיל 18. במידה שבהסכם העבודה התחייב המעביד לשלם תוספת משפחה בשיעור גבוה יותר, ממשיך המעביד לשלם לעובד את ההפרש שבין שיעור "הביטוח" לבין שיעור תוספת המשפחה שלפי ההסכם. דמי "הביטוח", בניגוד לתוספת המשפחה, אינם נכללים בחישוב תוספת היוקר, ואינם מובאים בחשבון לצורך שיעורי פרמיות ותשלומי שעות נוספות.³

למימונו של "ביטוח ילדי שכירים" מוטלת על כל מעביד בארץ חובת תשלום פרמיה למוסד לביטוח לאומי בשיעור אחד, 1.8 אחוזים משכר העבודה⁴, ללא כל קשר עם מספר מקבלי "הביטוח" שהוא מעסיק. המעביד משלם את דמי הביטוח במישרין לעובדים הזכאים להם, ומנכה את סך ההוצאות מחובותיו למוסד לביטוח לאומי. לפי הסדרי תוספת המשפחה, שנקבעו בהסכמי העבודה, קיים היה שוני רב בין המפעלים, מבחינת הוצאותיהם למעשה לתשלום תוספת המשפחה. שוני זה נבע לא רק מההבדלים בשיעורי התוספת שנקבעו בהסכמי עבודה שונים, אלא גם מהבדלים בהרכב הדמוגרפי של העובדים. הטלת פרמיה בשיעור אחד על כל המעבידים יש בה כדי לחלק את מימון הביטוח באורח שוויוני בין המעבידים ועם זה למנוע אפליה בהעסקת עובדים בעלי משפחות מרובות ילדים.

להנהגת "ביטוח ילדי שכירים" לא היתה השפעה מהותית על ההכנסה הממוצעת של משפחות שכירים; שכירים, שתנאי עבודתם כפופים להסכמי עבודה קיבוציים, קיבלו בדרך כלל תוספת משפחה בשיעורים דומים לשיעורי הביטוח; בין השכירים שלא היו זכאים לתוספת משפחה בעבר, ושהחוק זיכה אותם בקבלת דמי הביטוח, יש חלק שעדיין אינו מקבל את דמי "הביטוח" למעשה, בעיקר בענף הבנייה, החקלאות והשירותים האישיים.⁵

תשלומי הפרמיה עבור "ביטוח ילדי שכירים", שהחלו באוגוסט 1965, הגדילו את ההוצאה הממוצעת לשעת עבודה בפועל בשנה הנסקרת ב-0.3 אחוזים.⁶

¹ בינואר 1966 הועלה שיעור תוספת היוקר ב-9.3 נקודות.

² 20 אחוזים מכלל השכירים לא היו זכאים בעבר לתוספת משפחה.

³ הנהגת "ביטוח ילדי שכירים" אינה מבטלת את "המענק למשפחות מרובות ילדים", שהונהג על ידי המוסד לביטוח לאומי ב-1959, כי אם משלימה אותו. "המענק למשפחות מרובות ילדים" ניתן לכל משפחות המבוטחים בביטוח לאומי — שכירים ולא שכירים כאחד — עבור כל ילד, החל בילד הרביעי. שיעורי ה"מענק" נעו ב-1965 בין 10.50 ל"י לחודש עבור הילד הרביעי ו-15.50 ל"י לחודש החל בילד השמיני. תשלומי ה"מענק" הסתכמו ב-1965 בסך 17 מיליון ל"י בקירוב; כ-75 אחוזים מסכום זה שולמו למשפחות שכירים.

⁴ בניגוד להפרשות האחרות לביטוח לאומי, המחושבות על שכר עד ל"תקרה" של 560 ל"י לחודש, משתלמת הפרמיה בסעיף ביטוח זה על מלוא שכר העבודה, ללא "תקרה".

⁵ כמה מקרנות הביטוח של ארגוני עובדים תובענות להעביר את ביצוע תשלום דמי "הביטוח" מידי המעבידים לידי הקרנות, כדי להבטיח ביצוע החוק הלכה למעשה.

⁶ אלמלא בא "הביטוח" בחלקו להחליף תשלומי תוספת משפחה ששולמו עד אז לפי הסכמי העבודה, היו תשלומי הפרמיה מעלים את ההוצאה הממוצעת לשעת עבודה בשנה הנסקרת ב-0.7 אחוזים בקירוב.

5. יחסי עבודה

בשנת 1965 היו במשק למעלה מ־200 אלף ימי שביתה, או, במילים אחרות, כשליש מיום עבודה אחד במוצק לשכיר אבד השנה, כתוצאה משביתות. (שיעור זה הינו דומה לזה שבארצות הברית, קנדה ויפאן, אך הוא גבוה לעומת כמה מארצות אירופה¹). בדומה לשנים האחרונות, היו גם ב־1965 כ־90 אחוזים מכלל ימי השביתה ללא אישור המוסדות המרכזיים של ארגוני העובדים. ברוב הארצות האחרות מתרכזים מרבית ימי השביתה בענפי התעשייה והמכרות. המשק הישראלי יוצא דופן, מבחינה זו, כי בו מתרכזים ימי השביתה בענף השירותים הציבוריים: בשנים האחרונות נרשמו בענף זה, המעסיק כ־30 אחוזים מכלל השכירים, למעלה מ־60 אחוזים מכלל ימי השביתה במשק². בשנה הנסקרת היו רוב השביתות בענף זה קשורות בחביעות העובדים בדבר סיווג התפקידים.

לוח 8

התפלגות השביתות, מספר השובתים ומספר ימי השביתה, לפי ענפי המשק, 1965

(אחוזים)

מספר השביתה	מספר השובתים	מספר השביתות	
8.5	3.5	6.5	החקלאות
17.3	10.0	24.5	התעשייה והמלאכה
0.1	0.2	2.5	הבנייה והעבודות הציבוריות
2.6	4.1	6.9	החשמל והמים
3.1	3.0	6.5	המסחר והפינאנסים
5.8	7.8	14.1	התחבורה והקשר
62.6	71.4	39.0	השירותים הציבוריים
—	—	—	השירותים האישיים
100.0	100.0	100.0	סך הכול באחוזים
203,670	93,425	277	סך הכול במספרים מוחלטים

ח מ ק ו ר : המכון למחקר כלכלי שעד יר הוועד הסועד ש? הסתדרות העובדים הכפית.

¹ באיטליה מתקרב השיעור ליום עבודה לשנה במוצק לשכיר; בצרפת, שוודיה, הולנד וגרמניה המערבית נעים השיעורים סביב עשירית יום לשנה במוצק לשכיר. השוואה זו הינה לקויה במידה מסוימת כיוון שמספר המדינות העורכות סטטיסטיקה בנושא זה הינו קטן, יחסית.

² ב־1964 נרשמו בענף זה, לפי נתוני הסתדרות העובדים הכללית, רק כשליש מכלל ימי השביתה; אולם, כאשר מעריכים נתונים אלה, יש להביא בחשבון, שאין הם כוללים שביתות האטה. אילו נכללה בנתון של אותה שנה שביתת ההאטה הארוכה, יחסית, של עובדי הדואר, היה חלקם של השירותים הציבוריים בכלל ימי השביתה עולה בהרבה על 60 אחוזים.

בתעשייה נרשמו ב-1965, בדומה לשלוש השנים הקודמות, כ-35 אלף ימי שביתה, שהם 17 אחוזים בקירוב מכלל ימי השביתה. בחקלאות נרשמו כ-17 אלף ימי שביתה (כ-9 אחוזים מסך ימי השביתה) לעומת כאלף-אלפיים יום בשנים הקודמות; מרבית ימי השביתה בענף זה נבעו משביתה ממושכת, יחסית, בענף ההדרים.¹

בשנים האחרונות קטן והולך האורך הממוצע של השביתות, אולם גדל בהדרגה מספר השוכתים, ו"השביתה הפכה לאמצעי במו"מ"². יש לראות התפתחות זו על רקע הארכת תקופת המשא והמתן על חידוש הסכמי עבודה. בעוד שבמדינות אחרות מקובל ניהול משא ומתן על חידוש הסכמי עבודה בטרם פג תוקפו של ההסכם הקיים, על מנת להבטיח יחסי עבודה תקינים ולמנוע תשלום הפרשי שכר רטרואקטיביים, מתחיל המשא והמתן במשק הישראלי רק לאחר שפג תוקפו של ההסכם הקודם, והוא נמשך במקרים רבים שנה תמימה ואף יותר מזה. בסוף 1965 פג תוקפם של רוב הסכמי העבודה הקיבוציים, אולם עד כה (מאי 1966) טרם נחתמו הסכמי עבודה חדשים ברוב ענפי המשק.

¹ השביתה שפרצה באוגוסט 1965 נמשכה למעלה משבוע ימים.

² ראה "שביתות והשביתות, 1960—1965", המכון למחקר כלכלי שליד הוועד הפועל של הסתדרות העובדים הכללית, דצמבר 1965.